

ОРГАНІЗАЦІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЗАСАДАХ ФАСИЛІТУВАЛЬНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

В. Ю. Стрельников

На основі практичних напрацювань вітчизняних і зарубіжних дослідників запропоновано ефективну систему організації неперервної освіти педагогічних працівників на засадах фасилітувального підходу в умовах воєнної агресії. Зважаючи на цифрову революцію та можливості електронного (дистанційного) навчання, пропонується перехід неперервної освіти від «освіти 1.0» до «освіти 4.0», який сприятиме подальшому розвитку й саморозвитку умінь педагогічних працівників як фасилітаторів, їхньої соціальної і рефлексивної компетентностей. Висвітлено досвід проведення в онлайн-форматі для слухачів курсів підвищення кваліфікації практичного заняття «Розвиток соціальних навичок і компетентностей педагога-фасилітатора» на кафедрі філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського.

Розкрито сутність застосування в закладі неперервної освіти інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку соціальної і рефлексивної компетентностей педагогічних працівників, яке ураховує мету неперервної освіти – усвідомлення багатоманітності професійних рішень; полягає в демократичному характері процесу підвищення кваліфікації, рівноправності з іншими учасниками означеного процесу (зокрема організаторами й авторами курсів підвищення кваліфікації); виробленні в педагогічних працівників у процесі співтворчості нових соціальних і рефлексивних компетентностей, знань і умінь; чіткості алгоритмів застосування в системі неперервної освіти інформаційно-комунікаційних технологій, на основі яких розвиваються соціальні і рефлексивні компетентності педагогічних працівників, набуває розвитку система їхніх цінностей, розвиваються їхні професійні настанови, власне професійне світосприймання тощо.

Доведено, що використання фасилітувального підходу у навчальному процесі кафедри філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського є перспективним і актуальним напрямом для розвитку соціальної і рефлексивної компетентностей педагогів.

Ключові слова: фасилітація, фасилітувальний підхід, розвиток, інформаційно-комунікаційні технології, «освіта 1.0», «освіта 4.0», електронне навчання, дистанційне навчання.

Strel'nikov Viktor. Organization of Teachers Continuous Education on the Basis of a Facilitative Approach in Conditions of Military Aggression

The author, relying on the practical work of domestic and foreign researchers, offers an effective system of organizing the continuous education of pedagogical workers based on the principles of a facilitative approach in the conditions of military aggression. Considering the «digital revolution» and the possibilities of electronic (distance) learning, the transition of continuous education from «education 1.0» to «education 4.0» is proposed, which will contribute to the further development and self-development of the skills of pedagogues as facilitators, their social and reflective competencies. The experience of conducting a practical class «Development of social skills and competencies of a teacher-facilitator» at the Department of Philosophy and Economics of Education of the M. V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuing Education.

The essence of the use of information and communication technologies in the institution of continuous education for the development of social and reflective competences of pedagogical workers is revealed, which consists in: another goal of continuous education (awareness of the multifaceted nature of professional decisions); the democratic character of the process of professional development, equality with other participants of the specified process (including organizers and authors of professional development courses); development of pedagogical workers in the process of co-creation of new social and reflexive competences, knowledge and skills; the clarity of the algorithms for the use of information and communication technologies in the system of continuous education, on the basis of which the social and reflexive competences of pedagogical workers develop, the system of their values develops, their professional attitudes develop, their own professional worldview, etc.

It has been proven that the use of a facilitating approach in the educational process of the Department of Philosophy and Economics of Education of the M. V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuing Education is a promising and relevant direction for the development of social and reflexive competences of teachers.

Keywords: facilitation, facilitation approach, development, information and communication technologies, «education 1.0», «education 4.0», e-learning, distance learning.

Постановка проблеми. Загарбницька війна російських агресорів в Україні є ще одним підтвердженням непрогнозованості, невизначеності, складності й неоднозначності сучасного світу, або VUCA-світу, – абревіатура від англ. *volatility, uncertainty, complexity, ambiguity* – мінливість (нестабільність), невизначеність, складність, неоднозначність (І. Цимбал, А. Жовтун, О. Ліманська [47, с. 43–47]).

На тлі повномасштабної агресії росії проти України стратегічно важливим напрямом розвитку вітчизняної системи неперервної освіти є організація й упровадження дистанційної її форми, яка створює нові можливості для професійного й особистісного розвитку педагогічних працівників. Також організатори неперервної освіти і самі педагогічні працівники мають зважати на появу нового «цифрового» покоління дітей і молоді з набутими ними новими якостями особистості, пов'язаними з цифровою революцією й інформаційним вибухом. На наших очах з'явилося нове «цифрове покоління» людей, які з раннього віку перебували в умовах цифрової революції і мають інший ступінь інформаційних знань, умінь і навичок. Вони готові вчитися по-новому і, як «цифрові аборигени» (М. Prensky [62, с. 1–6]), не бажають застарілих пасивних методів «передачі» знань від «цифрових імігрантів» – своїх учителів чи викладачів. Вони бажають самостійно будувати процес свого навчання (учіння) так, як вони звикли у повсякденному цифровому спілкуванні – в інтерактивному режимі отримувати навички, які сприяють вирішенню сучасних життєвих проблем (М. Prensky [62, с. 1–6], К. Робінсон [64]). Тому необхідним стає революційний перехід від «освіти 1.0» до «освіти 4.0». Суттєвою відмінністю «освіти 4.0» є широкомасштабна інформатизація, за якої набуття знань виходить за межі закладів освіти у глобальні цифрові аудиторії, а гаджет (англ. *gadget* – пристрій) стає основним джерелом інновацій в освіті (В. Базилевич, В. Осецький, І. Татомур [2]).

За менше ніж п'ятнадцять років цифрова революція охопила всі сфери життя людства. Сучасний світ очікує нова хвиля інновацій, яка може докорінно змінити освіту в усьому світі. Найближче двадцятиріччя очікується як епоха найрадикальніших змін в освіті, напевно, з моменту, коли почали створюва-

тися національні системи освіти. Основним джерелом означених змін стане не система освіти сама собою, а суміжні з освітою галузі, зокрема, інформаційні технології (О. Соколюк [37, с. 49]).

Засоби і технології інформаційно-комунікаційних мереж (ІКМ), інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у поєднанні з технологіями навчання на засадах фасилітативного підходу сприяють формуванню і розвитку творчого освітнього середовища, докорінно впливаючи на базові процеси в дидактичній системі: передачу і засвоєння знань, умінь і навичок, формування/розвиток інформаційних, комунікаційних, професійних, соціальних, рефлексивних та інших компетентностей, фіксацію навчальних досягнень здобувачів освіти, оцінку якості їхнього навчання, створення мотивації і самопізнання тощо.

Актуальність розв'язання проблеми формування і розвитку освітнього середовища закладу неперервної освіти на засадах фасилітативного підходу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій зумовлена необхідністю оновлення означеного середовища з метою узгодження його із сучасним рівнем технологічного розвитку людського суспільства, стану і тенденцій розвитку соціуму, ураховуючи прогнози щодо подальшого розвитку системи освіти (В. Биков [4–5], О. Соколюк [35–37]). Тож упровадження в закладах неперервної освіти комп'ютерно орієнтованого навчання спрямовується на розвиток фасилітативних умінь, удосконалення соціальної і рефлексивної компетентностей педагогічного працівника, мобільного, конкурентного, здатного працювати на рівні світових освітніх стандартів, готового до постійного професійного самовдосконалення впродовж життя (В. Бобрицька [7]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій у поєднанні з технологіями навчання на засадах фасилітативного підходу може базуватися на методологічних працях У. Бека, Р. Берта, М. Граннвертера, М. Кастельса, Дж. Коулмена, Г. Лорі, Д. Старка, Дж. Уррі та ін., у яких закладена ідея комунікаційних і мережних трансформацій у сучасному суспільстві, які суттєво впливають на організацію неперервної освіти педагогічних працівників.

Дослідженими є педагогічні підходи до інформатизації та комп'ютеризації освітнього процесу (В. Биков, Б. Гершунський, М. Жалдак, Ю. Машбиць, І. Підласий та ін.); проблеми організації і використання інформаційного освітнього середовища (Р. Гуревич, Ю. Жук та ін.); теоретичні і методологічні засади цифрової гуманістичної педагогіки (П. Андерсон, В. Биков, О. Бьорк, Дж. Бріє, С. Ворнок, С. Девідсон, Д. Джакакі, Т. Климент, Р. Ланхем, М. Лещенко, Р. Уйтсон, Б. Хірш та ін.); концепція еволюції освіти від «освіти 1.0» до «освіти 4.0» (Д. Кітс, Дж. Ленгел, Дж. Моравіц, Я. Шмідт та ін.); перспективні напрями використання в освіті вебтехнологій (В. Кухаренко, Н. Морзе, Дж. Сіменс, Р. Уїлла, К. Френкс та ін.).

Отже, проблема підвищення кваліфікації педагогічних працівників із використанням комп'ютеризації й інформатизації навчального процесу є популярною у вітчизняних дослідників (О. Аніщенко [1], В. Андрущенко [7], С. Архипова [30], В. Базилевич [2], В. Биков [4–5], Н. Білик [6], В. Бобрицька [7], О. Буйницька [9], Н. Дементівська [19], А. Жовтун [47], Ю. Жук [19], Л. Лебедик [16; 26–28], О. Лещинський [30], О. Ліманська [47], В. Осецький [2], О. Соколюк [19; 35–37], В. Пилипенко [6], О. Пінчук [19], І. Татомур [2], І. Цимбал [47], С. Шостя [6] та ін.). Однак, у означених роботах дослідники не систематизують переваги застосування інформаційно-комунікаційних технологій у неперервній освіті, особливо щодо розвитку соціальної і рефлексивної компетентностей педагогічних працівників.

Також останніми роками значно зросла кількість публікацій із проблеми педагогічної фасилітації. Зокрема, досліджено: стратегії фасилітації, інструменти та техніки для подолання складних ситуацій (І. Bens [49]); системи групової фасилітації та групової підтримки (Р. Bostrom, R. Anson, V. Clawson [50, с. 146–168]); фасилітацію груп наступних поколінь (В. Broome, D. Keever [51, с. 107–127]); практики управління групою чи організацією, які сприяють змінам (A. Church, J. Waclawski, W. Burke [52, с. 22–66]); проекти процесів для кваліфікованого фасилітатора (A. Davidson [53, с. 107–114]); роль фасилітатора в командах загального управління якістю (W. Eakin [54, с. 73–77]); принципи якісної фасилітації у

навчанні дорослих (M. Galbraith [55, с. 10–20]); основні стилі фасилітації для ефективності школи (G. Hall [56, с. 286–304]); операційні аспекти професії фасилітатора (J. Jenkins [57, с. 473–494]); фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти та як умова організації реверсивного навчання майбутніх педагогів (Г. Волошко [11, с. 96–106; 12, с. 61–82]; сутність і структуру педагогічної фасилітації вчителя (О. Галіцан [13]); фасилітаційну компетентність викладача вищої школи як суб'єкта педагогічної діяльності (О. Галіцан, Т. Койчева, З. Курлянд [14, с. 84–89]); детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності (О. Галіцан, З. Курлянд [15, с. 170–173]); поняття фасилітативності, її види та деякі грані прояву основної функції (М. Казанжи [20, с. 21–37]); особливості діагностики фасилітативності (М. Казанжи [21, с. 41–47]); педагогічну фасилітацію як багатозначний феномен (О. Фісун [43, с. 133–139]); формування фасилітуючої позиції вчителя у системі науково-методичної роботи закладу загальної середньої освіти (О. Фісун [44, с. 20–27]); теоретичні аспекти підготовки особистості викладача до педагогічної фасилітації у закладі вищої освіти (С. Березка [3]); суть, структуру, місце в системі педагогічної фасилітації фасилітативних умінь сучасного вчителя (Г. Трухан [41, с. 148–158]); шляхи формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів (О. Кондрашихіна [23]); фасилітативну діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу до педагогічної діяльності (О. Левченко [29, с. 23–26]); складники розвитку здатності майбутніх соціальних педагогів до фасилітативної взаємодії засобами соціально-педагогічного тренінгу (С. Борисюк [8, с. 180–182]); систему підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти (І. Прокопенко [31, с. 101–112]); педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці (О. Фокша [45; 46, с. 203–207]); педагогічні технології розвитку фасилітації майбутніх фахівців гуманітарного профілю (О. Романишина, Г. Бигар [34]); фасилітато-

ра як важливу рольову позицію сучасного викладача вишу (Н. Волкова, А. Степанова [10, с. 228–234]); нові ролі педагога (і як фасилітатора) у контексті реформ сучасної української школи (В. Гусак [18]); педагогічну фасилітацію учителя як вітагенну педагогічну технологію (З. Курлянд, О. Фокша, Ю. Поповський [25, с. 168–176]); педагогічну фасилітацію у контексті професійної компетентності вчителя (К. Шевченко [48, с. 258–263]); фасилітацію як інноваційну технологію управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти (Н. Кошечко [24, с. 24–29]); навички викладача-фасилітатора для формування професійних компетентностей лікарів-стоматологів в умовах комп'ютерно-орієнтованої освіти (Н. Іленко, І. Литовченко, Е. Ніколішина [38, с. 45–51]); формування фасилітаційної компетентності майбутнього педагога професійного навчання (І. Учитель [42, с. 73–75]); педагогічну фасилітацію як механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету (Т. Гура [17, с. 32–44]) та ін.

Водночас проблема організації неперервної освіти педагогічних працівників на засадах фасилітувального підходу в умовах воєнної агресії не була предметом спеціальних педагогічних досліджень, що й зумовило тему публікації.

Метою статті є узагальнення практичних напрацювань дослідників із США, Західної Європи і України щодо ефективного застосування у неперервній освіті педагогічним працівником умінь фасилітатора для розвитку його соціальної і рефлексивної компетентностей в умовах війни із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Завданнями дослідження є: по-перше, визначення можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі закладу неперервної освіти; по-друге, розкриття суті фасилітувального підходу до організації неперервної освіти педагогічних працівників; по-третє, обґрунтування доцільності формування й розвитку у закладі неперервної освіти системи ефективних умінь педагогічного працівника як фасилітатора.

Методи дослідження, які використано для досягнення мети: теоретичний аналіз, узагальнення, порівняння, прогнозування, синтез, моделювання.

Виклад основного матеріалу. Передусім зосередьмо увагу на вживанні прикметника «фасилітувальний». Українськими дослідниками прикметник, який характеризує фасилітацію, використовується у декількох формулюваннях: фасилітативний, фасилітаційний та фасилітуючий, що, як вважають, пов'язується з особливостями перекладу з англійської мови (Г. Волошко [12, с. 65]. Однак, згідно з українським правописом, якщо прикметник утворений від іменника «фасилітація», то правильно буде «фасилітаційний», а якщо від дієслова «фасилітувати», то – «фасилітувальний», що, на нашу думку, є найбільш правильним перекладом, ним ми і послуговуємося. Подібну «еволюцію» у педагогічній науковій літературі «пройшли» такі тепер загальнозживані прикметники, як «констатувальний», «розвивальний», «формульвальний» тощо. Так само і щодо назви особистості фасилітатора – «фасилітувальний», а не «фасилітуючий» (той, хто фасилітує) і «фасилітований», а не «фасилітуемий» (той, кого фасилітують).

Розпочинаючи виклад суті й результатів *першого* практичного завдання дослідження – визначення можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі закладу неперервної освіти в умовах війни – зазначимо, що інформаційно-комунікаційні технології розглядаються нами як сукупність методів, виробничих процесів, програмно-технічних засобів, які інтегровані з метою збирання, зберігання, обробки, поширення, демонстрації і використання інформації в інтересах її користувачів (В. Стрельников, Н. Іленко, І. Литовченко, Е. Ніколішина [38, с. 47]).

Серед організаційних форм неперервної освіти сучасним трендом є онлайн-освіта, яка за своєю сутністю є відкритою освітою (О. Аніщенко [1, с. 155–160]). Онлайн-освіту порівняно з офлайн-освітою простіше вимірювати та удосконалювати. Онлайн-освіта є однією з форм дистанційної освіти, навчальними курсами на основі технологій електронного навчання з масовою інтерактивною участю та відкритим доступом до мережі Інтернет. Онлайн-освіта у закладі неперервної освіти, як масові відкриті онлайн-курси, доповнює традиційні матеріали курсів підвищення кваліфікації у текстових, аудіо і відео форматах, послуговується алгоритмізованими завданнями для профе-

сійної діяльності, контролю і самоперевірки, використовує інтерактивні форуми слухачів курсів, які допомагають створювати і підтримувати спільноти педагогічних працівників і викладачів закладів неперервної освіти. Досвід провідних країн світу показує, що у перспективі підвищення кваліфікації має відбуватися двома способами: 1) на масових відкритих онлайн-курсах (massive open online course – MOOC), які є безкоштовними, передбачають навчання згідно з графіком та спілкування з викладачами кращих ЗВО (зокрема зарубіжних, переважно американських, університетів); 2) на відкритих освітніх ресурсах (open educational resources – OER), які передбачають використання матеріалів для самоосвіти від провідних закладів вищої освіти (О. Аніщенко [1, с. 155–160]). Це забезпечить доступ до неперервної освіти різних категорій громадян через відкриті освітні ресурси з метою задоволення їхніх культурних і освітніх потреб.

Таке стає можливим у суспільстві, де відбувся перехід від «друкарського» етапу його розвитку до «цифрового», відповідно й освіта вже пройшла трансформацію від вербальної до друкованої, а тепер переходить від друкованої до цифрової. Сучасні дослідники вказують на суттєву особливість цього переходу, пов'язаного з появою Інтернету, як дуже короткий його історичний період – від кінця 1980-х до середини 2010-х рр. (О. Соколюк [35, с. 114–121]).

Чинниками впливу на розвиток неперервної освіти стали: а) персональні комп'ютери; б) мережа Інтернет; в) технології створення і підтримки інформаційних ресурсів у мережі Інтернет; г) розвиток інформаційно-комунікаційних мереж; д) Інтернет-технології веб 2.0 та веб 3.0, які, по суті, стають основними, базовими засобами і технологіями для освітніх середовищ (В. Биков [4, с. 15]). Отже, у закладах неперервної освіти можливості інформаційно-комунікаційних технологій реалізуються за допомогою технічних засобів навчання, що є обладнанням (специфічними носіями навчальних матеріалів) та апаратурою, які застосовуються в освітньому процесі з метою підвищення його ефективності (О. Буйницька [9]).

До засобів інформаційно-комунікаційних технологій, які визначають перспективний розвиток неперервної освіти, згідно з висновками міжнародного консорціуму New

Media Consortium, належать: а) мобільні технології, які дають змогу застосовувати в навчальному процесі смартфони, комунікатори, ноутбуки, нетбуки завдяки їхній можливості спільного доступу до ресурсів і швидкого підключення до мережі Інтернет; б) програмне забезпечення, цифрові ресурси високої якості, вільний централізований доступ до них, що сприяє вільній реалізації нових методів і форм навчання, орієнтованих на активну самостійну і продуктивну діяльність споживачів освітніх послуг, що можна реалізувати завдяки створенню освітніх порталів); в) сенсорні інтерфейси як технологія, яка базується на природних жестах людини, які дозволяють легко управляти об'єктами на екрані, що сприяє розробленню нових моделей взаємодії людей (викладачів, учителів, студентів, учнів) з інформаційно-комунікаційними засобами; г) візуалізація даних (Educause Horizon Report [54]). Щодо візуалізації інформації, то звична вже візуалізація у вигляді малюнків, схем, моделей, відео нині посилюється доповненою реальністю, що пропонує комбінацію реальних і віртуальних об'єктів, створює зовсім нове інформаційне сприйняття реальності (В. Стрельников, Н. Іленко, І. Литовченко, Е. Ніколішина [38, с. 47]).

Сучасними дослідниками визначено типологію мережних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які, підтримуючи інформаційний освітній простір, надають нові можливості для реалізації традиційних технологій неперервної освіти (В. Биков [4–5]; О. Соколюк [35–37]) (див. табл. 1).

Моделі освіти, у яких використовуються ці технології, отримали, відповідно, назви «освіта 1.0», «освіта 2.0», «освіта 3.0», «освіта 4.0» (Derek Keats [59]; James G. Lengel [60]; J. Moravec [61] та ін.).

Розвиток освіти від «освіти 1.0» до «освіти 2.0» й генеза до «освіти 3.0» вважається потенційно переломним моментом, коли відбуваються серйозні зміни в освіті, більш глибоке розуміння освітнього процесу у результаті розвитку інформаційних технологій, соціальних мереж (Derek Keats [59] та ін.).

«Освіта 1.0» порівнюється авторами з першим поколінням Інтернету і розглядається, переважно, як односторонній процес передачі інформації від викладачів до студентів, які є споживачами інформаційних ресурсів. «Освіта 2.0» пов'язана з виникнен-

Типологія вебтехнологій для системи неперервної освіти
(за О. Соколюк [37, с. 50])

Інтернет-технології	Інформаційно-комунікаційні мережі (ІКМ)	Призначення
веб 0.0	локальні	Підтримка комунікацій у локальних інформаційно-комунікаційних мережах (без доступу до мережі Інтернет).
веб 1.0	відкриті	Підтримка комунікацій у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах, забезпечення користувачам доступу до наявного контенту.
веб 2.0	відкриті	Підтримка комунікацій у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах, забезпечення доступу до наявного контенту, надання доступу до редагування контенту, забезпечення можливості формування і поширення власного контенту, підтримка спільної діяльності при створенні і поширенні колективного контенту, забезпечення функціонування електронних соціальних спільнот, підтримка комунікацій у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах, забезпечення доступу до наявного контенту, надання доступу до редагування контенту, забезпечення можливості формування і поширення власного контенту, підтримка спільної діяльності при створенні і поширенні колективного контенту, забезпечення функціонування електронних соціальних спільнот.
веб 3.0	відкриті	Базуються на технологічній платформі веб 2.0, здійснення пошуку інформації, включаючи пошук за відео- і цифровим зображенням, заснований на аналізі метаданих й метабаз, створення у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах високоякісного контенту і сервісів.
веб 4.0	відкриті	Подальший розвиток інформаційних технологій веб 3.0 з доповненням їх елементами штучного інтелекту.

ням, розвитком і поширенням технологій «веб 2.0», оскільки застосування вебсервісів нового покоління в освітньому процесі підказало нові принципи його організації, переозброїло педагогів технологічно (О. Соколюк [37, с. 50]). За «освіти 3.0» споживач освітніх послуг має стати більш самостійним і організованим, адже доступ до інструментів і технологій допоможе виробити індивідуальну освітню траєкторію. Істотним складником стає «мобільність технологій», набагато легше реалізується «груповий чинник», що важливо для організації неперервної освіти педагогічних працівників на засадах фасилітативного підходу в умовах воєнної агресії. «Освіта 4.0» ґрунтується на інформаційній технології «веб 4.0» і є навчанням на замовлення в реальному часі у будь-якому місці, у будь-який час і на будь-яку тему (О. Соколюк [37, с. 51]). Характеристики

«освіти 1.0» – «освіти 4.0» для системи неперервної освіти зведені в таблицю 2.

Безперечно, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій веде до зміни освітнього середовища неперервної освіти. Відбувається перехід від традиційного інформаційно замкненого освітнього середовища до відкритого інформаційного освітнього середовища неперервної освіти. Дослідниками було проведено порівняльний аналіз різних моделей освітніх середовищ за основними ознаками, які характеризують ці моделі (Ю. Жук, О. Соколюк, Н. Дементієвська, О. Пінчук [19]), виокремлено типологію освітніх середовищ, побудованих на основі локальних і відкритих типів інформаційно-комунікаційних мереж (В. Биков [5, с. 5–15]), які зведені у таблиці 3.

Згідно з четвертою моделлю освітнього середовища неперервної освіти можливе

Характеристики «освіти 1.0» – «освіти 4.0» для системи неперервної освіти
(за О. Соколюк [37, с. 51])

Характеристики	Освіта 1.0	Освіта 2.0	Освіта 3.0	Освіта 4.0
Зміст освіти	Продиктований	Соціально сконструйований	Соціально сконструйований і оновлюється залежно від контексту	Створюється в процесі індивідуальної/ групової діяльності, через інноваційну діяльність
Передача знань здійснюється	Від викладача до слухача курсів	Від викладача до слухача курсів і між слухачами	Знання конструюються слухачами курсів у процесі особистісно-значущої діяльності	Взаємний обмін, кумулятивний ефект, посилюється позитивна рефлексія інноваційної діяльності. Модель 24/7 і 1:1 повсюдна: в навчанні, житті, роботі
Неперервна освіта здійснюється	У будівлі закладу неперервної освіти	У будівлі або в мережі через ПК	З появою мобільних пристроїв – усюди	Скрізь. У глобальній мережі, що замінює клас
Устаткування, програмне забезпечення	Купується за великі гроші, але не використовується	Відкрито і доступно за низькою ціною	Доступно за низькою ціною і використовується для створення нового знання	Оновлюється щодня, оскільки весь софт персоналізований
Мобільні пристрої	Не використовуються	Обережно прийняті	Активно використовуються, мотивують до навчання в персональному освітньому просторі	Активно використовуються, постійно змінюються завдяки технічній еволюції і інноваціям

формування інформаційного освітнього середовища як сукупності умов, що реалізуються на базі інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційно-комунікаційних мереж. На основі цієї моделі має здійснюватися організація неперервної освіти педагогічних працівників на засадах фасилітувального підходу в умовах воєнної агресії, адже така модель забезпечує: а) здійснення освітньої діяльності закладу неперервної освіти в умовах розширення інформаційного поля; б) групову комунікацію, інформаційну взаємодію суб'єктів освітнього процесу; в) збільшення потужності ресурсної бази для фасилітувальної взаємодії на основі педагогічно доцільного використання електронних освітніх ресурсів; г) освітні запити сучасних споживачів освітніх послуг з їхньою спрямованістю на активне, практико орієнтоване, прагматичне навчання, яке дає особистісно значущий результат (О. Соколюк [37, с. 52–53]).

Характерними особливостями четвертої моделі освітнього середовища неперервної освіти на засадах фасилітувальної взаємодії є: а) інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій; б) використання локальних і відкритих мережевих ресурсів; в) активне використання в освітньому процесі сучасних засобів вебтехнологій, зокрема інтерактивних методів і форм навчання, сервісів соціальних мереж. Таким шляхом відбудеться перенесення в освітнє середовище неперервної освіти прийомів і методів із середовища соціальних взаємодій, мобільних технологій, віртуальної реальності. Це створить в освітньому середовищі неперервної освіти нові умови для розвитку соціальних навичок і компетентностей педагога-фасилітатора у слухачів курсів підвищення кваліфікації на основі інформаційних ресурсів та мережних комунікацій освітніх фасилітувальних взаємодій (О. Соколюк [37, с. 53]).

Типи моделей освітніх середовищ неперервної освіти
(за О. Соколюк [37, с. 52])

Моделі освітніх середовищ неперервної освіти з використанням:	Інформаційно-комунікаційні мережі:	Забезпечення:
1) локальної комп'ютерної мережі для подання навчальної інформації;	локальні	підтримки комунікацій у локальних інформаційно-комунікаційних мережах (без доступу до мережі Інтернет);
2) ресурсів мережі Інтернет для подання викладачем курсів підвищення кваліфікації навчальної інформації;	відкриті	підтримки комунікацій у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах, доступу до наявного контенту;
3) ресурсів мережі Інтернет слухачем курсів на курсах підвищення кваліфікації у процесі самостійної пізнавальної діяльності;	відкриті	підтримки комунікацій у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах, доступу до наявного контенту;
4) слухачем курсів спеціально створеного викладачем курсів підвищення кваліфікації освітнього Інтернет-сайту/блогу і ресурсів мережі Інтернет в процесі самостійної пізнавальної діяльності.	відкриті	підтримки комунікацій у відкритих інформаційно-комунікаційних мережах, доступу до наявного контенту, доступу до редагування контенту, можливості формування і поширення власного контенту, підтримки спільної діяльності при створенні і поширенні колективного контенту, функціонування електронних соціальних спільнот.

На кафедрі філософії і економіки освіти ПАНО ім. М. В. Остроградського для інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників широко використовуються Інтернет-ресурси, комп'ютерна техніка, теле-, відео- і мультимедійна апаратура, пошукові системи загального призначення, текстові редактори, хмароорієнтовані засоби підтримки спільної науково-дослідницької діяльності тощо. Крім того, педагогічні працівники використовують під час курсів підвищення кваліфікації власні смартфони, ноутбуки, нетбуки, планшети тощо.

Відзначимо інтенсивне залучення засобів мультимедіа на курсах підвищення кваліфікації: під час лекцій, практичних занять, самостійної роботи педагогічних працівників, індивідуальної роботи викладачів зі слухачами курсів підвищення кваліфікації. Широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі кафедри філософії і економіки освіти ПАНО ім. М. В. Остроградського позитивно впливає на формування у педагогічних працівників інформаційної, соціальної рефлексивної, професійної компетентностей. Так, на

Інтернет-сторінці кафедри філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського розміщено для слухачів курсів підвищення кваліфікації програму та навчально-тематичні плани вивчення інваріантної частини 1.1 «Практична філософія компетентнісного підходу в освіті» модуля 1 «Розвиток загальних компетентностей педагогічних працівників», інші навчально-методичні матеріали, які допомагають педагогічним працівникам у вивченні філософії освіти та при організації самостійної роботи. Інформаційно-комунікаційні технології надають можливості педагогічним працівникам проходити курси підвищення кваліфікації онлайн, займатися самоосвітою у зручний час та у більш сприятливих умовах, вільно обмінюватися корисними і важливими матеріалами, незважаючи на місце розташування, отримувати повноцінні консультації викладачів кафедри в режимі реального часу і в стислі терміни. Цьому сприяє розміщення необхідних матеріалів, інформації на віддалених серверах, без прив'язки до стаціонарних комп'ютерів. Сучасний педагогічний працівник має досконало володіти інформаційно-комунікаційни-

ми технологіями та застосовувати їх для власного професійного розвитку у своїй професійній діяльності.

Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі кафедри філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського залишається перспективним і актуальним напрямом для розвитку фасилітувальних умінь, удосконалення соціальної і рефлексивної компетентностей педагогічних працівників у закладі неперервної освіти.

Однак, самі собою засоби інформаційно-комунікаційних технологій освіти не забезпечують вирішення проблеми розвитку фасилітувальних умінь, удосконалення соціальної і рефлексивної компетентностей педагогічних працівників у закладі неперервної освіти, тому доречно звернутися до американського, західноєвропейського й українського досвіду застосування фасилітувального підходу та інформаційно-комунікаційних технологій, які є технологіями посткласичної дидактики. Досвід підвищення кваліфікації педагогічних працівників на кафедрі філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського показує, що ці технології здатні ефективніше, ніж традиційні курси підвищення кваліфікації, вирішити завдання розвитку соціальної і рефлексивної компетентностей педагогічних працівників, мобілізації їхніх внутрішніх ресурсів і організації професійної діяльності.

Тому, згідно з другим завданням дослідження, охарактеризуємо сутність фасилітувального підходу до організації неперервної освіти педагогічних працівників.

Стосовно поняття «фасилітатор», то в науковий обіг воно введене Карлом Роджерсом (англ. *facilitator*, від лат. *facilis* – легкий, зручний), під ним розуміється людина, яка забезпечує успішну групову комунікацію (С. Rogers [64]). Головним завданням фасилітатора є допомога в усвідомленні цілей спільної діяльності групи і підтримка позитивної групової динаміки в досягненні цих цілей засобами дискусії. Фасилітувальна роль передбачає нейтральну позицію стосовно запропонованих позицій, які виробляють члени дискусійної групи. Педагог-фасилітатор створює комфортну атмосферу в групі, полегшує комунікацію і працює за принци-

пами поваги і толерантності. В основі діяльності фасилітатора покладено особистісний підхід, який дає змогу виявляти ресурсні можливості здобувачів освіти, здійснювати пошук внутрішньої мотивації, демонструвати довіру, активізувати мислення тощо (В. Гусак [18]).

У попередніх дослідженнях [38, с. 45–51; 39, с. 312–313; 40, с. 533–538] нами з'ясовано, що професійна фасилітація є: 1) організацією процесу групової роботи, спрямованою на досягнення групою поставлених цілей; 2) процесом, який підвищує ефективність роботи групи, сприяє залученню та зацікавленості учасників, розкриттю і максимальному включенню їхнього потенціалу; 3) простором, у якому виникають інсайти, проривні рішення, актуалізується колективний інтелект; 4) мистецтвом залучення до колективної творчості розуміння, мислення й енергії усіх учасників; 5) набором практик, які полегшують виконання групою завдань, оптимально використовують індивідуальні здібності кожного її учасника і відведений на це час; 6) не лише сумою зусиль членів групи, а синергією у кращих її проявах; 7) способом допомогти групі якнайкраще мислити; 8) мирною революцією чи колективною еволюцією.

Фасилітувальний підхід відрізняється від традиційного обговорення у групі слухачів курсів підвищення кваліфікації докорінним чином. Зробимо порівняння за такими шістьма позиціями. Зокрема, традиційній роботі з групою властиві: 1) узурпація більшої частину часу активними педагогічними працівниками, які швидше міркують; 2) сприймання запитань як викликів («хіба я сказав чи зробив неправильно?»); 3) перебивання, втручання в розмову; 4) уникнення відмінних поглядів, які розглядаються як конфлікти; 5) брак у слухачів курсів підвищення кваліфікації уваги до думки інших, зайнятість кожного формулюванням власної; 6) вирішення проблеми є тоді, коли хтось зі слухачів курсів підвищення кваліфікації сформулює правильну відповідь.

За фасилітувального підходу ці ж шість ознак мають відмінне, і, навіть, протилежне значення: 1) у пошуку рішення беруть участь усі педагогічні працівники; 2) запитання застосовуються для заохочення членів групи, прояснення суті висловленої пропозиції; 3) кожен слухач курсів підвищення кваліфі-

кації може вільно висловити свою думку; 4) співіснування протилежних поглядів, складність обговорюваного питання потребує думки кожного слухача курсів підвищення кваліфікації; 5) заслуховування думки кожного як важливої для вирішення обговорюваної проблеми; 6) вирішення проблеми настає, коли всі слухачі курсів підвищення кваліфікації зрозуміють найкращу аргументацію щодо своїх подальших дій і погодяться з нею.

Педагогічний працівник як фасилітатор, експерт із методів групової взаємодії, має вміння: а) організувати навчальний процес, залучити до нього усіх учасників, структурувати роботу групи для досягнення спільної мети; б) створювати навчальне середовище, зокрема віртуальне на основі «освіти 4.0», де ефективним є процес групової взаємодії, а нові ідеї, знання, інсайти генеруються через креативну взаємодію учасників (колективна мудрість); в) стежити за виконанням завдання і за взаємозв'язками учасників, їхніми позитивними відчуттями і світосприйняттям.

Під фасилітувальною компетентністю прийнято розуміти інтегративне особистісне утворення педагога, яке відображає рівень його здатності й готовності до стимулювання розвитку особистісного потенціалу учнів як суб'єктів когнітивної діяльності шляхом особливого стилю їхньої взаємодії (Г. Волошко [12, с. 61–82]).

Для успішної фасилітації необхідно оволодіти: а) методами управління груповими процесами; б) методами роботи з груповою динамікою; в) сформуванню розуміння специфіки роботи з різними групами (за статтю, віком, професією, соціальним статусом тощо); г) набути навичок урахування особливостей роботи з «важкими» учасниками групи; д) набути навичок медіації, структурування, візуалізації тощо (Г. Волошко [12, с. 61–82]).

Фасилітатор має: а) досконало володіти технологіями комунікації; б) бути чутливим до змін і настроїв групи, щоб швидко реагувати на них; в) бути обізнаним, кваліфікованим і гнучким, щоб легко добирати методи фасилітації залежно від ситуації, проблеми і самої групи (О. Галіцян [13–15]); г) володіти ненасильницькою комунікацією за методом М. Розенберга [32].

Фасилітатору слід розвивати такі здібності і якості: а) спрямовування та структурування дискусії групи під час розв'язання проблем; б) орієнтування в різних видах діалогів, бесід і зустрічей; в) уміння виходити із зони комфорту й допомога в цьому учасникам; г) стресостійкість; д) швидка реакція на зміну обставин; е) мотивування учасників на особистісні зміни та саморозвиток (С. Березка [3]).

Важливими уміннями дослідники вважають: а) уміння досягати консенсусу для ухвалення групових рішень; б) емпатійне слухання, уважне спостереження за поведінкою учасників; в) встановлення ефективної комунікації в групі; г) корекція дій учасників і дотримання правил взаємодії; д) заохочення активної, позитивно спрямованої поведінки; е) організація безпечного зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу; є) демонстрація стриманості й терпіння; ж) відстоювання нейтральної позиції під час оцінювання освітніх продуктів. Саме завдяки таким умінням і особистісному зростанню фасилітатор реалізує новий стиль викладання (Г. Волошко [12, с. 61–82]).

Способи взаємодії педагогів-фасилітаторів зі здобувачами освіти припускають: а) індивідуальний і диференційований підхід; б) звернення уваги на почуття й переживання здобувачів освіти; в) обговорення актуальних питань, співпраця зі здобувачами освіти під час планування навчально-виховної роботи; г) почуття гумору; д) отримання зворотного зв'язку від здобувачів освіти; е) надання здобувачам освіти права вибору форми навчання; є) спільне зі здобувачами освіти оцінювання їхніх знань. Відповідальність за результати навчання лежить на здобувачеві освіти, педагог-фасилітатор відповідає за власний професіоналізм (Г. Волошко [12, с. 61–82]).

Зважаючи на наведені напрацювання науковців, переходячи до третього завдання дослідження, обґрунтуємо доцільність формування й розвитку у закладі неперервної освіти системи ефективних умінь педагогічного працівника як фасилітатора. Тут використаємо досвід проведення в онлайн-форматі для слухачів курсів підвищення кваліфікації практичного заняття «Розвиток соціальних навичок і компетентностей педагога-фасилітатора» на кафедрі філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського.

Нами виділені групи умінь, які можуть бути відшліфовані до рівня навичок педагогічного працівника як фасилітатора, важливі в умовах комп'ютерно-орієнтованої освіти. Серед них такі групи вмінь: 1) початок і установки щодо групової дискусії; 2) її хід; 3) залучення емоцій; 4) завершення групової дискусії.

До першої групи умінь педагога-фасилітатора, які стосуються початку і установки щодо групової дискусії, віднесемо: а) навичку прояву віртуального терпіння, поваги до різних стилів спілкування учасників дискусії: авторитарного, ділового, зверхнього, конформного, байдужого, відчуженого, формально-толерантного, агресивного; «спільної творчості», «дружньої прихильності», «загравання», «заякування», «дистанції», «менторський»; б) навичку розпитування – для уточнення позиції учасника дискусії, прояснення суті його рішення проблеми, допомога йому у формулюванні власної ідеї; в) навичку віддзеркалення того, що сказав учасник дискусії, – для прискорення темпу повільних дискусій, покращення роботи щойно сформованих мікрогруп, появи довіри між учасниками дискусії.

До другої групи умінь педагога-фасилітатора, які стосуються ходу групової дискусії, відносимо: а) навичку перефразування сказаного учасником дискусії: повтор його думки іншими словами; цим педагог-фасилітатор дає зрозуміти, що почув учасника дискусії і цим підтверджує його право на власну думку; б) навичку фіксування ідей – спочатку записуються, а потім обговорюються й аналізуються; в) навичку стекингу (від англ. *stacking* – «укладання в стопку») – встановлення послідовності висловлювань учасників дискусії, черговості, якщо охочих висловитися декілька; г) навичку трекингу (від англ. *tracking* – «відслідковування, супровід») – відстеження декількох ліній обговорення в разі розгалуження ідей вирішення проблеми; пізніше організується їхнє обговорення у групах чи парах; д) навичку урівноваження напрямку дискусії, якщо вона задана першими учасниками і йде в одному «руслі», слід подати альтернативні позиції, розширити дискусію («Чи є з цього питання інші погляди?»); е) навичку залучення до розмови зятих «мовчунів», для чого треба бути уважним до невербальних проявів, які засвідчують готовність учасника дискусії включитися в

процес дискусії, зрозуміти появу в нього бажання висловитися, постійно наголошувати на важливості думки кожного.

Третю групу умінь педагога-фасилітатора, які стосуються залучення емоцій учасників дискусії, складають: а) навичка підбадьорення учасників дискусії, яка дає їм змогу висловитися, залучає до діалогу («Хто ще бажає поділитися своїми ідеями? Чи є у вас якісь приклади?»); б) навичка визнання почуттів учасників дискусії, «приєднання» до їхнього внутрішнього світу («Ви маєте право демонструвати свої почуття...», «Мені прикро, що Ви, напевно, засмучені зараз», «Напевно, досить образливо (чи страшно, прикро, принизливо, соромно), коли говорять...»; в) навичка прийняття іншого погляду, адже будь-який із них має право на існування; визнавати різні погляди, не пристаючи до якогось із них; г) навичка емпатії (розуміння відносин, почуттів, психічних станів інших у формі співпереживання) – подумки перебувати на місці іншої людини («Відчуваю, як вам на цю тему складно говорити ...»; д) навичка навмисного мовчання, тримання паузи (за потреби зупинити дискусію – «Зробімо паузу, щоб ми зрозуміли, які наслідки матиме те, що відбувається ...»); е) навичка лінкування (компонування), тобто вміння всі «недокомпоновані» частини обговорюваного проекту довести до кінця і пов'язати між собою у зрозумілий довершений формат («Як Ваша пропозиція стосується проекту, який ми зараз обговорюємо?»); є) навичка уважного слухання, навіть за наявності свого, навіть протилежного, погляду; це необхідно для позначення певних позицій, виходячи з конкретних ролей учасників дискусії (лідера групи, керівника, активного учасника, спостерігача).

Четверту групу умінь педагога-фасилітатора, які стосуються завершення групової дискусії, складають: а) навичка пошуку точок перетину для вирішення проекту, яка необхідна в умовах поляризації дискусії, пошуку чогось спільного, об'єднуючого, хоча й не очевидного; б) навичка підбиття підсумків дискусії, адже в груповій роботі важливо її узагальнити, зробити резюме, перефразувати своїми словами те, що відбувалося, до чого прийшли в процесі дискусії; в) навичка структурування висловлених ідей на крайці важливі, необхідні й частково доречні та встановлення порядку їхнього подальшого

обговорення й реалізації («Означені питання стосуються різних тем, розгляньмо їх окремо в такій послідовності ...», «Запропоновані рішення стосуються різних рівнів узагальнення, кожному варто приділити увагу ...», «Як можна описати структуру вирішення обговореної проблеми?»); г) навичка формулювання висновку («Якими словами можна описати найточніше висновок з обговорення?», «Сформулюймо висновок таким чином...», «Можливо, є інші формулювання?», «Які переваги означеного формулювання?»).

Це не повний перелік умінь, які мають бути відпрацьовані до автоматизму і стати навичками педагогічного працівника як фасилітатора, що застосовуються в умовах комп'ютерно-орієнтованої «освіти 4.0» у системі неперервної освіти.

Висновки. На жаль, масове застосування означених складників розвитку соціальної і рефлексивної компетентностей педагогічних працівників в сучасних умовах воєнної агресії є досить проблематичним через матеріальні, психологічні й організаційні чинники. Однак, у процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників на кафедрі філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського використання фасилітувального підходу в інформаційно-комунікаційних технологіях «освіти 4.0» довело їхню перспективність і актуальність для розвитку означених компетентностей педагогічних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко О. Тренди освіти дорослих: реалії та перспективи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. пр. / за ред. І. П. Аносова. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. № 2 (15). С. 155–160.*
2. Базилевич Віктор, Осецький Валерій, Татомур Ірина. Відповідність вищої освіти вимогам «цифрових вихідців». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2019. № 1 (202). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/conformity-of-higher-education-withrequirements-of-digital-natives>*
3. Березка С. В. Педагогічна фасилітація у ЗВО: теоретичні аспекти підготовки особистості викладача. *Педагогічна та вікова психологія. 2019. № 4. Т. 2. URL: http://www.pspjournal.com.ua/archive/4_2019/part_2/3.pdf*

4. Биков В. Ю. Інноваційні інструменти та перспективні напрями інформатизації освіти. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : третя між-нар. наук.-практ. конф. У 2 ч. Львів : Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2012. Ч. 1. С. 14–26.*

5. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. *Інформаційні технології і засоби навчання : зб. наук. пр. К. : Атіка, 2005. 272 с. С. 5–15.*

6. Білик Надія, Пилипенко Вадим, Шоста Світлана. *Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Імідж сучасного педагога. 2020. № 6 (195). С. 15–20.*

7. Бобрицька В. І. Освітня політика України у сфері інформатизації освіти. *Освітня політика: філософія, теорія, практика : монографія / за ред. В. П. Андрущенко; авт. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрущишин, В. І. Бобрицька, Р. М. Вернидуб та ін. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 273–316.*

8. Борисяк С. О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу. *Наукові записки НДУ ім. М. В. Гоголя: Психолого-педагогічні науки. 2011. № 5. С. 180–182.*

9. Буйницька О. Л. *Інформаційні технології та технічні засоби навчання : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури. 2012. 240 с.*

10. Волкова Н. П., Степанова А. А. Фасилітатор як важлива рольова позиція сучасного викладача вишу. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2018. № 1 (15). С. 228–234.*

11. Волошко Г. В. Фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 9 (63). С. 96–106.*

12. Волошко Ганна. Фасилітативний підхід як умова організації реверсивного навчання майбутніх педагогів. *Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа» : монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 492 с. С. 61–82. URL : <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/волошко.pdf>*

13. Галицян О. А. Сутність і структура педагогічної фасилітації вчителя. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/galican.htm

14. Галицян О. А., Койчева Т. І., Курлянд З. Н. Фасилітаційна компетентність викладача вищої школи як суб'єкта педагогічної діяльності. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2019. № 4 (129). С. 84–89.*

15. Галицян О. А., Курлянд З. Н. Детермінанти підготовки майбутніх вчителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності. *Теорія і методика*

професійної освіти. 2020. № 21 (1). С. 170–173. URL : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_1/38.pdf

16. Гуманізація педагогічного процесу у вищій школі: колективна монографія / керівник колективної монографії д. пед. н. Л. В. Лебедик. Полтава : ПУЕТ, 2020. 196 с.

17. Гура Т. В. Педагогічна фасилітація – механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету. Теорія і практика управління соціальними системами. 2014. № 3. С. 32–44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2014_3_6

18. Гусак В. Нові ролі педагога у контексті реформ сучасної української школи. 2019. URL : <https://conf.zipro.net.ua/?p=79>

19. Жук Ю. О., Соколюк О. М., Дементієвська Н. П., Пінчук О. П. Організація навчальної діяльності у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі : посібник / за ред. Ю. О. Жука. К. : Педагогічна думка, 2012. 128 с.

20. Казанжи М. Й. Поняття фасилітативності, її види та деякі грані прояву основної функції. Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова. Серія «Психологія». 2012. Т. 17. Вип. 5. С. 21–37.

21. Казанжи М. Й. Особливості діагностики фасилітативності. Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2015. №3. С. 41–47.

22. Концепція Нова українська школа. 2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>

23. Кондрашихіна О. О. Формування здатності до фасилітаційних впливів у майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ. 2004.

24. Кошечко Н. В. Фасилітація як інноваційна технологія управління педагогічними конфліктами у закладах вищої освіти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка. 2018. № 2 (8). С. 24–29.

25. Курлянд З., Фокша О., Поповський Ю. Дослідження педагогічної фасилітації учителя як вітагенної педагогічної технології. Наука і освіта. 2018. № 4. С. 168–176. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2018-4-22>.

26. Лебедик Л. В. Проектування інформаційних технологій фахової підготовки майбутніх педагогів. Педагогічні науки. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. Вип. 71. С. 60–64.

27. Лебедик Л. В. Професійний розвиток майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи засобами інформаційних технологій. Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя» : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Краматорськ, 10 грудня 2020 р. / відп. ред. Д. В. Малеев. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2020. С. 42–45.

28. Лебедик Леся, Стрельников Віктор. Інтерактивні технології навчання майбутніх фахівців у сфері соціальної роботи. Імідж сучасного педагога. 2020. № 4 (193). С. 49–53.

29. Левченко О. О. Фасилітативна діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу до педагогічної діяльності. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2007. № 39. С. 23–26.

30. Неперервна професійна підготовка фахівців в умовах формування спільного європейського освітнього простору : монографія / за ред. С. П. Архитової, О. П. Лещинського. Черкаси : ЧНУ, 2020. 335 с.

31. Прокопенко І. А. Обґрунтування системи підготовки майбутніх учителів до фасилітаційної взаємодії з учнями закладів загальної середньої освіти. Теорія та методика навчання та виховання. 2019. № 47. С. 101–112. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2019.47.09>

32. Розенберг Маршалл. Ненасильницьке спілкування: мова життя. Х. : Ранок, 2020.

33. Розпорядження КМ України від 14.12.2016 № 988-р. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

34. Романишина О. Я., Бигар Г. П. Педагогічні технології розвитку фасилітації майбутніх фахівців гуманітарного профілю. Теорія і методика виховання. 2018. № 10. С. 41–44.

35. Соколюк О. М. Аналіз підходів до оцінки ефективності інформаційно-освітнього середовища навчання в сучасних дослідженнях. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Вип. 11. Ч. 1. Кропивницький : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2017. 200 с. С. 114–121.

36. Соколюк О. М. Включення мережних соціальних сервісів у діючі моделі організації навчання учнів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016. № 5 (55). С. 55–66. URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1494/1088>

37. Соколюк О. М. Інформаційно-освітнє середовище навчання в умовах трансформації освіти. Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Вип. 12. Т. 3. Кропивницький : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2017. 200 с. С. 48–55.

38. Стрельников Віктор, Іленко Наталія, Литовченко Ірина, Ніколішина Елла. Навички викладача-фасилітатора для формування професійних компетентностей лікарів-стоматологів в умовах комп'ютерно-орієнтованої освіти. Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн. 2021. № 1 (196). С. 45–51. URL : <http://isp.roipro.pl.ua/article/view/224351>

39. Стрельников В. Ю. Розвиток фасилітаційних навичок майбутніх корекційних педагогів. Нова українська школа: траєкторія поступу : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф., 02 квіт. 2021 р. / за заг. ред. Л. В. Задорожної-Княгиницької. Маріуполь : МДУ, 2021. 332 с. С. 312–313. URL : <http://dSPACE.pnpu.edu.ua/handle/123456789/16840>

40. Стрельников В. Ю. Формування навичок фасилітатора у майбутніх фахівців сфери соціальної

роботи. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: викилик глобальному світу : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Полтава, 18–19 трав. 2021 р. К.: Університет «Україна», 2021. 835 с. С. 533–538. URL: <http://dspace.npu.edu.ua/handle/123456789/17873>

41. Трухан Г. В. Фасилітативні вміння сучасного вчителя: суть, структура, місце в системі педагогічної фасилітації. Теорія та методика навчання та виховання. 2019. № 47. С. 148–158. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2019.47.13>

42. Учитель Інна. Формування фасилітаційної компетентності майбутнього педагога професійного навчання. Обрії. 2015. № 2. С. 73–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obrii_2015_2_23

43. Фісун О. В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2010. № 34. С. 133–139.

44. Фісун О. В. Формування фасилітуючої позиції вчителя у системі науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Педагогіка і психологія. 2010. № 36. С. 20–27.

45. Фокиша О. М. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2019.

46. Фокиша О. М. Теоретичний аналіз проблеми формування фасилітаційної компетентності в майбутніх учителів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. Вип. 60. Т. 2. С. 203–207. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/23967>

47. Цимбал І. В., Жовтун А. А., Ліманська О. Л. Світ VUCA як сучасний контекст інформаційних і суспільно-політичних змін. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2015. №17. С. 43–47.

48. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2014. № 2.13. С. 258–263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2.13_46

49. Bens I. *Advanced Facilitating Strategies: tools & techniques to master difficult situations*. San Francisco: Jossey-Bass, 2005. 312 p.

50. Bostrom P.R.P., Anson R., Clawson V.K. *Group Facilitation and Group Support Systems*. Group Support Systems: New Perspectives. New York: Macmillan, 1993. P. 146–168.

51. Broome B. J., Keever D. B. *Next Generation Group facilitation*. Management Communication Quarterly. 1989. №3(1). P. 107–127.

52. Church A. H., Waclawski J., Burke W. W. *Practitioners as Facilitators of Change*. Group & Organisation Management. 1996. №21 (1). P. 22–66.

53. Davidson A. *Process Designs*. The Skilled Facilitator Fieldbook. San Francisco: Jossey-Bass, 2005. P. 107–114.

54. *Educause Horizon Report*. Higher Education Edition. 2019. URL: <https://library.educause.edu/resources/2019/4/2019-horizon-report>

55. Eakin W. L. *The Role of the Facilitator in Total Quality Management Teams*. New Directions for Institutional Research. San Francisco: Jossey-Bass, 1993. P. 73–77.

56. Galbraith M.W. *The Principles of Good Facilitation*. Adult Learning. 1992. № 3(6). P. 10–20.

57. Hall G. E. *Three Principal Styles of Facilitating School Improvement, in Making Our Schools More Effective: proceedings of three state conferences, Texas*. USA. School Effectiveness and School Improvement, 1984. № 2(4). P. 286–304.

58. Jenkins J. C. *Operational Dimensions of the Profession of Facilitation*. The IAF Handbook of Group Facilitation. San Francisco: Jossey-Bass, 2005. P. 473–494.

59. Keats Derek, Schmidt J. Philipp. *The Genesis and Emergence of Education 3/0 in Higher Education and its Potential for Africa*. Firstmonday Journal. Vol. 12. Num. 3. March 2007. URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1625>

60. Lengel James G. *Education 3.0: Seven Steps to Better Schools*. Teachers College Press, 2013.

61. Moravec J. W. *Knowmad Society*. URL: <https://educationfutures.com/books/knowmadsociety/download/KnowmadSociety.pdf>

62. Prensky M. *Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently? On the Horizon*, 2001. Vol. 9. №6, pp. 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424843>

63. Robinson K. *Out of Our Minds: Learning to be Creative*. Capstone Publishing Ltd. 2011.

64. Rogers C. A. *Way of Being*, Boston: Houghton Mifflin, 1980.

REFERENCES

1. Anishchenko, O. (2015). *Trendy osvity doroslykh: realiyi ta perspektyvy* [Trends in adult education: realities and prospects]. *Naukovyy visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University]: zb. nauk. pr. / za red. I. P. Anosova. Melitopol: Vyd-vo MDPU im. B. Khmelnytskoho, 2015. № 2 (15). S. 155–160. [in Ukrainian].

2. Bazylevych, Viktor, Osetskyy, Valeriy, & Tatomur, Iryna. (2019). *Vidpovidnist vyshchoyi osvity vymoham «tsyfrovykh vykhidsiv»* [Compliance of higher education with the requirements of «digital natives»]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Seriya: Ekonomika. [Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Economy]. № 1 (202). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/conformity-of-higher-education-withrequirements-of-digital-natives> [in Ukrainian].

3. Berezka, S. V. (2019). *Pedahohichna fasylitatsiya u ZVO: teoretychni aspekty pidhotovky osobystosti vyk-*

ladacha [Pedagogical facilitation in higher education institutions: theoretical aspects of teacher personality training]. *Pedahohichna ta vikova psikhologhiya* [Pedagogical and age psychology]. 2019. № 4. T. 2. URL: http://www.tpsjournal.kpu.zp.ua/archive/4_2019/part_2/3.pdf [in Ukrainian].

4. Bykov, V. Yu. (2012). *Innovatsiyni instrumenty ta perspektyvni napryamy informatyzatsiyi osvity* [Innovative tools and promising directions of informatization of education]. *Informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi v suchasniy osviti: dosvid, problemy, perspektyvy* [Information and communication technologies in modern education: experience, problems, prospects] : tretya mizhnar. nauk.-prakt. konf. U 2 ch. Lviv : Lvivskyy derzhavnyy universytet bezpeky zhyttyediyalnosti. CH. 1. S. 14–26. [in Ukrainian].

5. Bykov, V. Yu. (2012). *Teoretyko-metodolohichni zasady modelyuvannya navchalnoho seredovishcha suchasnykh pedahohichnykh system* [Theoretical and methodological principles of modeling the educational environment of modern pedagogical systems]. *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya* : [Information technologies and teaching aids]. zb. nauk. pr. K. : Atika. 272 s. S. 5–15. [in Ukrainian].

6. Bilyk, Nadiya, Pylipenko, Vadym, & Shostya, Svitlana (2020). *Rozvytok tsyfrovoyi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pislyadyplomnoyi osvity* [Development of digital competence of pedagogical workers in the system of postgraduate education]. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [The image of the modern teacher]. № 6 (195). P. 15–20. [in Ukrainian].

7. Bobrytska, V. I. (2015). *Osvitnya polityka Ukrayiny u sferi informatyzatsiyi osvity* [Educational policy of Ukraine in the field of education informatization]. *Osvitnya polityka: filosofiya, teoriya, praktyka : monohrafiya* [Educational policy: philosophy, theory, practice : monograph] / Za red. V. P. Andrushchenka; Avt. kol. : V. P. Andrushchenko, B. I. Andrusyshyn, V. I. Bobrytska, R. M. Vernydub ta in. K. : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. P. 273–316. [in Ukrainian].

8. Borysyuk, S. O. (2011). *Rozvytok zdatnosti do fasylytatyvnoyi vzayemodiyi u maybutnikh sotsialnykh pedahohiv zasobamy sotsialno-pedahohichnoho treninhu*. [Development of the ability to facilitate interaction in future social pedagogues by means of socio-pedagogical training]. *Naukovi zapysky NDU im. M. V. Hoholya: Psykholoho-pedahohichni nauky*. [Scientific notes of NSU named after M. V. Gogol: Psychological and pedagogical sciences]. № 5. S. 180–182. [in Ukrainian].

9. Buynytska, O. L. (2012). *Informatsiyni tekhnolohiyi ta tekhnichni zasoby navchannya: navchalnyy posibnyk* [Information technologies and technical means of education: a textbook]. K. : Tsentri uchbovoyi literatury. 240 p. [in Ukrainian].

10. Volkova, N. P., & Stepanova, A. A. (2018). *Fasylytator yak vazhlyva rolava pozytsiya suchasnoho vykladacha vyshu Fasylytator yak vazhlyva rolava pozytsiya suchasnoho vykladacha vyshu* [Facilitator as an important role position of a modern university teacher]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelya «Pedahohika i psikhologhiya»*. *Pedahohichni nauky* [Bulletin of Alfred Nobel University «Pedagogy and Psychology». *Pedagogical sciences*]. No. 1 (15). P. 228–234. [in Ukrainian].

11. Voloshko, H. V. (2016). *Fasylytatyvnyy pidkhdid u diyalnosti vykladacha yak suchasnyy napryam reformuvannya vyshchoyi osvity* [Facilitative approach in teacher's activity as a modern direction of higher education reform]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi* [Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies]. No. 9 (63). P. 96–106. [in Ukrainian].

12. Anna, Voloshko. (2021). *Fasylytatyvnyy pidkhdid yak umova orhanizatsiyi reversyvnogo navchannya maybutnikh pedahohiv* [Facilitative approach as a condition for the organization of reverse training of future teachers]. *Teoriya ta tekhnolohiyi innovatsiynoho rozvytku profesiyanoi pidhotovky maybutnoho vchytelya v konteksti kontseptsiyi «Nova ukrayinska shkola»* [Theories and technologies of innovative development of professional training of the future teacher in the context of the «New Ukrainian School» concept]: monograph / by General. ed. A. A. Sbruyeva. Sumy: A. S. Makarenko Publishing House of the Sumy DPU named after A. S. Makarenko. 492 p. P. 61–82. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/voloshko.pdf> [in Ukrainian].

13. Galitsan, O. A. (2017). *Sutnist i struktura pedahohichnoyi fasylytatsiyi vchytelya* [The essence and structure of the teacher's pedagogical facilitation]. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita_vu_pysku/9/statti/galican.htm [in Ukrainian].

14. Galitsan, O. A., Koycheva, T. I., & Kurlyand, Z. N. (2019). *Fasylytatsiyna kompetentnist vykladacha vyshchoyi shkoly yak sub'yekta pedahohichnoyi diyalnosti* [Facilitation competence of a teacher of a higher school as a subject of pedagogical activity]. *Naukovyy visnyk Pivdenoukrayinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho* [Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy]. No. 4 (129). P. 84–89. [in Ukrainian].

15. Galitsan O. A., & Kurlyand Z. N. (2020). *Determinanty pidhotovky maybutnikh vchyteliv do pedahohichnoyi fasylytatsiyi u profesiyinoyi diyalnosti* [Determinants of training future teachers for pedagogical facilitation in professional activity]. *Teoriya i metodyka profesiyanoi osvity* [Theory and methodology of professional education]. No. 21 (1). P. 170–173. URL: http://www.innocpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_1/38.pdf [in Ukrainian].

16. Lebedyk, L. V. (Ed.). (2020). *Humanizatsiya pedahohichnoho protsesu u vyshchiiy shkoli: kolektyvna monohrafiya* [Humanization of pedagogical process in higher school: collective monograph]. Poltava : PUET. 196 p. [in Ukrainian].

17. Hura, T. V. (2014). *Pedahohichna fasylytatsiya – mekhanizm rozvytku liderskoho potentsialu studentiv v umovakh tekhnichnoho universytetu* [Pedagogical facilitation – a mechanism for developing the leadership potential of students in the conditions of a technical university]. *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsialnyimi systemamy* [Theory and practice of social systems management]. №3. S. 32–44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2014_3_6 [in Ukrainian].

18. Husak, V. (2019). *Novi roli pedahoha u konteksti reform suchasnoyi ukrajinskoyi shkoly [New roles of the teacher in the context of modern Ukrainian school reforms]*. URL : <https://conf.zippo.net.ua/?p=79> [in Ukrainian].

19. Zhuk, Yu. O., Sokolyuk, O. M., Dementiyevska, N. P., & Pinchuk, O. P. (2012). *Orhanizatsiya navchalnoyi diyalnosti u komp'yuterno oriyentovanomu navchalnomu seredovyschi [Organization of educational activities in a computer-oriented educational environment]*: posibnyk / za red. Yu. O. Zhuka. K. : Pedahohichna dumka. 128 s. [in Ukrainian].

20. Kazanzhy, M. Y. (2012). *Ponyattya fasylyatyvnosti, yiyi vydy ta deyaki hrani proyavu osnovnoyi funktsiyi [The concept of facilitation, its types and some aspects of the manifestation of the main function]*. Visnyk ONU imeni I. I. Mechnikova. Seriya «Psycholohiya» [Bulletin of I. I. Mechnikov ONU. «Psychology» series]. T. 17. Vyp. 5. S. 21–37. [in Ukrainian].

21. Kazanzhy, M. Y. (2015). *Osoblyvosti diahnostyky fasylyatyvnosti [Peculiarities of diagnosis of facilitation]*. Nauka i osvita [Science and education]: nauk.-prakt. zhurnal. №3. S. 41–47. [in Ukrainian].

22. *Kontseptsiya Nova ukrajinska shkola. (2016)*. [Concept New Ukrainian school]. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

23. Kondrashykhina, O. O. (2004). *Formuvannya zdatnosti do fasylytatsiynykh vplyviv u maybutnikh praktychnykh psykholohiv [Formation of the ability to facilitate influences in future practical psychologists]*: avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiya». Kyjiv. [in Ukrainian].

24. Koshechko, N. V. (2018). *Fasylytatsiya yak innovatsiyna tekhnolohiya upravlinnya pedahohichnymy konfliktamy u zakladakh vyshchoyi osvity [Facilitation as an innovative technology for managing pedagogical conflicts in higher education institutions]*. Visnyk Kyjivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohika [Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Series: Pedagogy]. № 2 (8). S. 24–29. [in Ukrainian].

25. Kurlyand, Z., Foksha, O., & Popovskyy Yu. (2018). *Doslidzhennya pedahohichnoyi fasylytatsiyi uchytyela yak vitahennoyi pedahohichnoyi tekhnolohiyi [Study of teacher's pedagogical facilitation as a vitamin-enriched pedagogical technology]*. Nauka i osvita [Science and education]. № 4. S. 168–176. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2018-4-22>. [in Ukrainian].

26. Lebedyk, L. V. (2017). *Proektuvannya informat-siynykh tekhnolohiy fakhovoyi pidhotovky maybutnikh pedahohiv [Design of information technologies for professional training of future teachers]*. Pedahohichni nauky [Pedagogical sciences]. Poltava : PNPu imeni V. H. Korolenka. Vyp. 71. P. 60–64. [in Ukrainian].

27. Lebedyk, L. V. (2020). *Profesiynnyy rozvytok maybutnikh fakhivtsiv u sferi sotsialnoyi roboty*

zasobamy informat-siynykh tekhnolohiy [Professional development of future professionals in the field of social work by means of information technology]. *Proyektuvannya indyvidualnoyi trayektoriyi profesiynnoho rozvytku pedahoha v konteksti Kontseptsiyi «Osvita vprodovzh zhyttya» [Designing the individual trajectory of professional development of a teacher in the context of the Concept of «Lifelong Learning»]*: zb. tez dop. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoyu uchastyu, m. Kramatorsk, 10 hrudnya 2020 r. / vidp. red. D. V. Malyeyev. Vinnytsya : Yevropeyska naukova platforma, 2020. P. 42–45. [in Ukrainian].

28. Lebedyk, Lesya, & Strelnikov, Viktor. (2020). *Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya maybutnikh fakhivtsiv u sferi sotsialnoyi roboty [Interactive technologies of training future specialists in the field of social work]*. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of the modern teacher]*. № 4 (193). C. 49–53. [in Ukrainian].

29. Levchenko, O. O. (2007). *Fasylytatyvna diyalnist do pedahohichnoyi diyalnosti [Facilitative activity of the teacher in the context of the subject-subject approach to pedagogical activity]*. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu im. Ivana Franka. Filosofski nauky [Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Philosophical sciences]. № 39. S. 23–26. [in Ukrainian].

30. Nepererona (2020) *profesiyna pidhotovka fakhivtsiv v umovakh formuvannya spilnoho yevropeyskoho osvithnoho prostoru: [Continuous professional training of specialists in the conditions of the formation of a common European educational space]* monohrafiya / za red. S. P. Arkhypovoyi, O. P. Leshchynskoho. Cherkasy : CHNU, 2020. 335 s. [in Ukrainian].

31. Prokopenko, I. A. (2019). *Obgruntuvannya systemy pidhotovky maybutnikh uchytyeliv do fasylytatsiynoyi vzayemodiyi z uchnyamy zakladiv zahalnoyi serednoyi osvity [Justification of the system of training future teachers for facilitating interaction with students of general secondary education institutions]*. *Teoriya ta metodyka navchannya ta vykhovannya [Theory and methods of teaching and education]*. № 47. S. 101–112. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2019.47.09> [in Ukrainian].

32. Rozenberh, Marshall. (2020). *Nenasylnytske spilkuvannya: mova zhyttya [Nonviolent Communication: The Language of Life]*. KH. : Ranok. [in Ukrainian].

33. *Rozporjadzhennya (2016) KM Ukrayiny vid 14.12.2016 № 988-r. Pro skhvalennya Kontseptsiyi realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi reformuvannya zahalnoyi serednoyi osvity «Nova ukrajinska shkola» na period do 2029 roku. [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 988 dated 14.12.2016. On the approval of the Concept of State Policy Implementation in the Reform of General Secondary Education «New Ukrainian School» for the period until 2029]*. [in Ukrainian].

34. Romanushyna, O. Ya., & Byhar, H. P. (2018). *Pedahohichni tekhnolohiyi rozvytku fasylytatsiyi maybut-*

nikh fakhivtsiv humanitarnoho profilyu [Pedagogical technologies for the development of facilitation of future humanitarian specialists]. *Teoriya i metodyka vykhovannya* [Theory and method of education]. № 10. S. 41–44. [in Ukrainian].

35. Sokolyuk, O. M. (2017). Analiz pidkhdov do otsinky efektyvnosti informatsiyno-osvitnoho sere-dovyshcha navchannya v suchasnykh doslidzhennyakh [Analysis of approaches to the assessment of the effectiveness of the information and educational learning environment in modern research]. *Naukovi zapysky. Seriya: Problemy metodyky fizyko-matematychnoyi i tekhnolohichnoyi osvity* [Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education]. Vyp. 11. CH. 1. Kropyvnytskyi : RVV KDPU im. V. Vynnychenka. 200 s. S. 114–121. [in Ukrainian].

36. Sokolyuk, O. M. (2016). Vkluchennya merezhnykh sotsialnykh servisiv u diyuchi modeli orhanizatsiyi navchannya uchniv [Inclusion of online social services in current models of organization of student learning]. *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya* [Information technologies and teaching aids]. № 5 (55). S. 55–66. URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1494/1088> [in Ukrainian].

37. Sokolyuk, O. M. (2017). Informatsiyno-osvitnye sere-dovyshche navchannya v umovakh transformatsiyi osvity [Information and educational learning environment in the conditions of educational transformation]. *Naukovi zapysky. Seriya: Problemy metodyky fizyko-matematychnoyi i tekhnolohichnoyi osvity* [Proceedings. Series: Problems of the methodology of physical, mathematical and technological education]. Vyp. 12. T. 3. Kropyvnytskyi : RVV KDPU im. V. Vynnychenka. 200 s. S. 48–55. [in Ukrainian].

38. Strelnikov, Viktor, Ilenko, Nataliya, Lytovchenko, Iryna, & Nikolishyna, Ella. (2021). Navychky vykladacha-fasylytatora dlya formuvannya profesiynykh kompetentnostey likario-stomatolohiv v umovakh komp'yuterno-oriyentovanoyi osvity [Skills of a teacher-facilitator for the formation of professional competencies of dentists in the conditions of computer-oriented education]. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [The image of the modern teacher]: elektron. nauk. fakh. zhurn. № 1 (196). C. 45–51. URL : <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/224351> [in Ukrainian].

39. Strelnikov, V. Yu. (2021). Rozvytok fasylytatsiynykh navychok maybutnikh korektsiynykh pedahohiv [Development of facilitation skills of future correctional teachers]. *Nova ukrajynska shkola: trayektoriya postupu* [The new Ukrainian school: the trajectory of progress]: zb. tez dopovidey III Vseukr. nauk.-prakt. konf., 02 koit. 2021 r. / za zah. red. L. V. Zadorozhnoyi-Knyahmytskoyi. Mariupol : MDU. 332 s. S. 312–313. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/16840> [in Ukrainian].

40. Strelnikov, V. Yu. (2021). Formuvannya navychok fasylytatora u maybutnikh fakhivtsiv sfery sotsialnoyi roboty [Formation of facilitator skills in future specialists in the field of social work]. *Innovatsiynyy potentsial ta pravove zabezpechennya sotsialno-eko-*

nomichnoho rozvytku Ukrainy: vyklyk hlobalnoho svitu [Innovative potential and legal support of socio-economic development of Ukraine: challenge of the global world]: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Poltava, 18-19 trav. 2021 r. K.: Universytet «Ukrayina». 835 s. S. 533–538. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17873> [in Ukrainian].

41. Trukhan, H. V. (2019). Fasylytatyvni vrimnyia suchasnoho vchytelya: sut, struktura, mistse v systemi pedahohichnoyi fasylytatsiyi [Facilitative skills of a modern teacher: essence, structure, place in the system of pedagogical facilitation]. *Teoriya ta metodyka navchannya ta vykhovannya* [Theory and methods of teaching and education]. № 47. S. 148–158. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2019.47.13> [in Ukrainian].

42. Uchytel, Inna. (2015). Formuvannya fasylytatsiynykh kompetentnosti maybutnoho pedahoha profesijnoho navchannya [Formation of facilitation competence of the future teacher of professional training]. *Obriyi* [Horizons]. № 2. S. 73–75. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/obrii_2015_2_23 [in Ukrainian].

43. Fisun, O. V. (2010a). Pedahohichna fasylytatsiia yak bahatoznachnyy fenomen [Pedagogical facilitation as a multi-meaning phenomenon]. *Zasoby navchalnoyi ta nauko-vo-doslidnoyi roboty* [Means of educational and research work]. № 34. S. 133–139. [in Ukrainian].

44. Fisun, O. V. (2010b). Formuvannya fasylytuyuchoyi pozytsiyi vchytelya u systemi nauko-vo-metodychnoyi roboty zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Formation of the facilitating position of the teacher in the system of scientific and methodical work of a comprehensive educational institution]. *Pedahohika i psykholohiya* [Pedagogy and psychology]. № 36. S. 20–27. [in Ukrainian].

45. Foksha, O. M. (2019). Pedahohichni umovy formuvannya fasylytatsiynykh kompetentnosti maybutnikh uchyteliv humanitarnykh spetsialnostey u profesiyniy pidhotovtsi [Pedagogical conditions for the formation of facilitation competence of future teachers of humanitarian specialties in professional training] : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Odesa [in Ukrainian].

46. Foksha, O. M. (2018). Teoretychnyy analiz problemy formuvannya fasylytatsiynykh kompetentnosti v maybutnikh uchyteliv [Theoretical analysis of the problem of formation of facilitation competence in future teachers]. *Naukovyy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5: Pedahohichni nauky: realiyi ta perspektyvy* [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5: Pedagogical sciences: realities and prospects]. Vyp. 60. T. 2. S. 203–207. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/23967> [in Ukrainian].

47. Tsybal, I. V., Zhovtun, A. A., & Limanska, O. L. (2015). Svit VUCA yak suchasnyy kontekst informat-siynykh i suspilno-politychnykh zmin [The VUCA world as a modern context of informational and socio-political changes]. *Naukovyy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya*

22: Politychni nauky ta metodyka vykladannya sotsialno-politychnykh dystsyplin [Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 22: Political science and methods of teaching socio-political disciplines]. №17. S. 43–47. [in Ukrainian].

48. Shevchenko, K. O. (2014). Pedagogichna fasylytatsiya u konteksti profesynoyi kompetentnosti vchytelya [Pedagogical facilitation in the context of the teacher's professional competence]. *Naukovyy visnyk Mykolajivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Seriya: Psykholohichni nauky [Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Psychological sciences]*. № 2.13. S. 258–263. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2.13_46 [in Ukrainian].

49. Bens, I. (2005). *Advanced Facilitating Strategies: tools & techniques to master difficult situations*. San Francisco: Jossey-Bass. 312 p.

50. Bostrom, P.R.P., Anson, R., & Clawson, V.K. (1993). *Group Facilitation and Group Support Systems. Group Support Systems: New Perspectives*. New York: Macmillan. P. 146–168.

51. Broome, B. J., & Keever, D. B. (1989). Next Generation Group facilitation. *Management Communication Quarterly*. №3(1). P. 107–127.

52. Church, A. H., Waclawski, J., & Burke, W. W. (1996). Practitioners as Facilitators of Change. *Group & Organisation Management*. №21 (1). P. 22–66.

53. Davidson, A. (2005). *Process Designs. The Skilled Facilitator Fieldbook*. San Francisco: Jossey-Bass, 2005. P. 107–114.

54. *Educause Horizon Report. Higher Education Edition*. (2019). URL : <https://library.educause.edu/resources/2019/4/2019-horizon-report>

55. Eakin, W. L. (1993). *The Role of the Facilitator on Total Quality Management Teams. New Directions for Institutional Research*. San Francisco: Jossey-Bass. P. 73–77.

56. Galbraith, M.W. (1992). *The Principles of Good Facilitation. Adult Learning*. № 3(6). P. 10–20.

57. Hall, G. E. (1984). *Three Principal Styles of Facilitating School Improvement, in Making Our Schools More Effective: proceedings of three state conferences, Texas. USA. School Effectiveness and School Improvement*. № 2(4). P. 286–304.

58. Jenkins, J. C. (2005). *Operational Dimensions of the Profession of Facilitation. The IAF Handbook of Group Facilitation*. San Francisco: Jossey-Bass. P. 473–494.

59. Keats, Derek, & Schmidt, J. Philipp. (2007). *The Genesis and Emergence of Education 3/0 in Higher Education and its Potential for Africa. Firstmonday Journal*. Vol. 12. Num. 3. March. URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1625>

60. Lengel, James G. (2013). *Education 3.0: Seven Steps to Better Schools*. Teachers College Press.

61. Moravec J. W. *Knowmad Society*. (2019). URL: <https://educationfutures.com/books/knowmadsociety/download/KNOWMADsociety.pdf>

62. Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently? On the Horizon*. Vol. 9. №6, pp. 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424843>

63. Robinson, K. (2011). *Out of Our Minds: Learning to be Creative*. Capstone Publishing Ltd.

64. Rogers, C. A. (1980). *Way of Being*, Boston: Houghton Mifflin.

Цитувати: Стрельніков В. Ю. Організація неперервної освіти педагогічних працівників на засадах фасилітативного підходу в умовах воєнної агресії / В. Ю. Стрельніков // Постметодика. – 2022. – № 1–2. – С. 64–81.

© В. Ю. Стрельніков, 2022. Стаття надійшла в редакцію 14.11.2022 ■